

Dr Zoran STEVANOVIĆ,
Institut za kriminološka i sociološka
istraživanja u Beogradu
Jasmina IGRAČKI,
student master studija Kriminalističko-
policijske akademije u Beogradu

Orginalni naučni rad
UDK: 343.238/241
Primljeno: 15. septembra 2011. god.

DUŽINA ZATVORSKE KAZNE I RECIDIVIZAM

U radu je razmatrana problematika dugih kazni zatvora i njihov uticaj na recidivizam. Danas je recidivizam postao ozbiljan problem, jer se kreće i do 80% u velikom broju zemalja. U uslovima enormnog povećanja zatvorenika, zatvorski sistemi pokazuju ozbiljne probleme u očuvanju bezbednosti, kako zatvorenika tako i zatvorskog osoblja, u poštovanju ljudskih prava zatvorenika, u efikasnom sprovođenju tretmanskih programa i sl. Tendencija širenja kriminaliteta izaziva, često, neracionalnu reakciju države i društva i često se pribegava sve oštrijem kaznenoj politici, gde se zona inkriminisanog ponašanja proširuje a visina kazni zatvora se povećava. Na taj način se ulazi u tzv. „penalni populizam“, smatrajući da će na taj način da se smanji kriminal i recidivizam. Rezultati istraživanja pokazuju da sama kazna zatvora i dužina kazne zatvora ne utiču bitno na smanjenje kriminalnog recidivizma. Tako su Gendreau, Goggin i Cullen (1999) sprovedli 50 istraživanja u kojima su ispitali odnos dužine zatvorske kazne i stope povrata po izdržanoj kazni. Studijom je obuhvaćeno 300.000 zatvorenika koji su bili na izdržavanju kazne. Rezultati su pokazali da zatvorenici koji su izdržavali duže kazne, imaju blago povećan kriminalni recidivizam 2-3%, što je u suprotnosti s očekivanjima i teoretičara i praktičara da će duže zatvorske kazne u većem stepenu odvrćati zatvorenike od ponovnog vršenja krivičnih dela. Duge kazne zatvora ostavljaju znatno veće posledice na

zatvorenika u socijalnoj, mentalnoj, fizičkoj i psihološkoj sferi, koje se posebno manifestuju posle izlaska iz zatvora. Zato se naučnici i praktičari zalažu za krajnje restriktivno izricanje dugih kazni zatvora i rešenje vide u alternativnim i vaninstitucionalnim kaznama i merama, gde je to moguće.

Ključne reči: kriminalitet, kazna zatvora, recidivizam, alternativne sankcije, penalni populizam, posledice zatvora.

1. Uvod

Kriminalitet je pojava sa negativnim društvenim predznakom, koja ugrožava osnovne vrednosti društvene zajednice, njeno funkcionisanje i organizaciju, utiče na bezbednost građana, nagrizava moral društva i direktno ugrožava ekonomsku moć države. Suočeno sa porastom kriminaliteta i novim oblicima krivičnih dela, moderno društvo ima vrlo ograničene mogućnosti za reakcije. Kad preventivne mere nemaju rezultat, preostaje primena represivnih mera i krivičnih sankcija, odnosno tradicionalnog sistema kazni u kojem su zatvorske i novčane kazne glavne krivične sankcije.

Društvena reakcija na kriminalitet i njegovo suzbijanje trajni je izazov za sve društvene subjekte (za naučnike, praktičare i političare). Poseban su izazov pitanja specijalne prevencije, tj. prevencije recidiva učinilaca krivičnih dela. Prevencija recidiva nadilazi uske okvire kaznene politike i zahteva široku društvenu akciju, počev od stabilizacije i očuvanja porodice delinkventa, njegovo obrazovanje i osposobljavanje za određene poslove, uključivanje u lokalnu zajednicu i preduzimanje svih drugih mera u rehabilitaciji i reintegraciji u životnu sredinu. Osim toga, recidivizam nužno nameće pitanje efikasnosti prethodno izrečene sankcije, posebno ako je reč o kazni zatvora. Danas je na globalnom nivou recidivizam postao ozbiljan problem, jer se kreće i do 80% u velikom broju zemalja. U uslovima enormnog povećanja zatvorenika, zatvorski sistemi pokazuju ozbiljne probleme u očuvanju bezbednosti, kako zatvorenika tako i zatvorskog osoblja, u poštovanju ljudskih prava zatvorenika, u efikasnom sprovođenju tretmanskih programa i sl. Tendencija širenja kriminaliteta izaziva, često, neracionalnu reakciju države i društva i često se pribegava sve oštrijoj kaznenoj politici, gde se zona inkriminisanog ponašanja proširuje, a visina kazni zatvora se povećava. Na traj način se ulazi u tzv. „penalni populizam“, smatrajući da će na taj način da se smanje kriminal i recidivizam. Često se u teorijskim krugovima postavlja pitanje zašto se toliko koristi kazna lišenja slobode, kada ona treba da bude krajna mera i treba da se primenjuje uglavnom za učinioce ozbiljnih krivičnih dela i recidiviste, a ne kao opšte rešenje

za problem kriminaliteta u državi. Samo mali broj zemalja uspeva da odoli penalnom populizmu, odnosno da zadrži imunitet u odnosu na njega (Pratt, 2007).¹

Prema podacima, sve su brojniji zatvorenici sa dugim i veoma dugim kaznama zatvora (doživotne kazne zatvora, kumulativno zbrajanje kazni i po više desetina godina, kazne zatvora do 40 godina i sl.). Osuda kriminalca na dugotrajan boravak u zatvoru, uverava građane da će biti bezbedni i da neće biti u situaciji da se sretnu sa prestupnikom, a političare da su odlučni u borbi protiv kriminala. Ne retko, političari pribegavaju merama pooštavanja kaznene politike kako bi se predstavili biračima kao odlučni u borbi protiv kriminala. Polazeći od obima i visine izricanja kazne zatvora, s jedne strane, i trenda povećanja kriminaliteta i recidivizma, s druge strane, nameće se pitanje: da li i u kom obimu utiče visina izrečene kazne zatvora na recidivizam? Očekivano je da povećanje visine kazne smanjuje recidivizam, jer kazna treba da ima i odvraćajuću funkciju na delinkvente da ne čine nova krivična dela.

2. Da li i u kom stepenu dužina zatvorske kazne utiče na recidivizam

Smanjenje ukupnog kriminala, a posebno njegovih teških oblika, već godinama je izazov za mnoga savremena društva. Do druge polovine sedamdesetih godina u SAD-u, a i većini zapadnoevropskih zemalja prevladavao je tretmanski i resocijalizacijski pristup, koji je stavljao naglasak na učinioca krivičnog dela. U okviru tog pristupa posebna pažnja je posvećivana osobinama ličnosti delinkventa i od toga je, u mnogome, zavisila visina i vrsta kazne koja je izricana, vreme provedeno u zatvoru, način izvršenja kazni, kao i primena određenih tretmana prilagođenih pojedincu. Radikalna zaokret u kaznenoj politici i praksi usledio je nakon što je Robert Martison (1974) objavio preglednu studiju o rezultatima zatvorske kazne koja je obuhvatala različite tretmanske programe u poređenju sa standardnim postupcima izvršavanja kazne zatvora koji su se temeljili samo na izricanju presude, visini kazne, zatvaranju i kažnjavanju.

Glavni zaključak Martinsonove studije bio je da su tretmanski programi u izvršavanju kazne podjednako neuspešni u sprečavanju kriminalnog povrata kao i „obična“ zatvorska kazna. Percepcija neuspeha tretmanskog pristupa u kažnjavanju dovela je do promene politike i prakse kažnjavanja tako da se u prvi plan stavlja vrsta učinjenog krivičnog dela i njegova društvena opasnost, stepen krivice koji je vezan za krivično delo, tako da kazna ponajprije treba da odgovara stepenu krivice – cilj toga je generalna prevencija, pri čemu se gotovo u celosti zapostavlja ličnost učinioca krivičnog dela. Kao posledica takvog stava, izriču se jako visoke kazne zatvora, ne vodeći računa o ličnosti delinkventa, njegovom socijalnom statusu i

1 Zemlje koje u svojoj politici kažnjavanja odolevaju populističkim rešenjima su: Kanada, Nemačka i Finska.

posledicama koje zatvor može da prouzrokuje. Na taj način je u celosti napušteno načelo resocijalizacije i individualizacije kazne zatvora, što je poslednjih godina dovelo do višestrukog povećanja zatvoreničke populacije. I pored sumnje u efekte tretmana, koje su saopštene i u istraživanjima Martisona, nema posebno dobre alternative koja bi tretmanske (korekcione) programe zamenila, osim vraćanja na retributivni sistem.

Teoretičari i praktičari često postavljaju pitanje kakav uticaj ima dužina kazne zatvora na menjanje ponašanja prestupnika i da li ona utiče na smanjenje recidivizma. U stvari, da li duže i strožije kazne zatvora smanjuju ili povećavaju stepen povrata. Očekivano je da duže kazne, duži boravak u zatvoru, smanjuju recidivizam. Ta pretpostavka se zasniva na pretpostavci da u procesu dužeg boravka u zatvoru duže traju i korekcionni programi, pa samim tim ima veće šanse da se izvrši korekcija ponašanja delinkventa. Da li je to tako? Gledišta oko ovog pitanja su podeljena, pa tako zagovornici duže kazne zatvora ističu potrebu za energičnim obračunom sa kriminalom, a kažnjavanje prestupnika dugim kaznama upozorava sve potencijalne prestupnike da je država odlučna u borbi protiv kriminala i zaštiti opšte bezbednosti društva. Zagovornici blažeg kažnjavanja – izricanja kraćih zatvorskih kazni, ističu argument da duže zatvorske kazne neće smanjiti, ali mogu da povećaju, stopu recidivizma. Zagovornici duže kazne zatvora navode tri razloga koji će smanjiti stopu kriminala (Blumstein, Koen i Nagin): prestupnik ne može da čini krivična dela i da ugrožava društvene vrednosti dok je zatvoru (onesposobljavanje); dug period izdržavanja kazne, posle puštanja na slobodu, obeshrabruje prestupnika u vršenju novog krivičnog dela (specifično odvracanje); svest o dugoj kazni obeshrabruje potencijalne prestupnike da čine krivična dela (opšte odvracanje). Za razliku od njih, zagovornici kraće kazne zatvora tvrde sledeće: izvesnost kažnjavanja je važnija od trajanja kazne zatvora u odvracanju prestupnika od novog krivičnog dela; mnogi počinioci čine krivična dela zbog fizičke zavisnosti, ili ograničenog životnog izbora, a kroz realizaciju korekcionnih programa prestupnik može da se osposobi za normalan život u zajednici; zatvor je škola za kriminalce, a oni koji su dugo u zatvoru postaju sofisticirani i opredeljeni za kriminalno ponašanje (Branhama, 1992). Možda je umereno gledanje na ovaj problem i najprihvatljivije. Naime, efekti zatvorske kazne i njihova dužina mogu da utiču na smanjenje stope recidivizma, ali mogu i da utiču na povećanje recidivizma. Postoje brojni faktori koji mogu da utiču i na jedne i na druge rezultate (ličnost prestupnika, stepen kriminalne inficiranosti zatvorske sredine, osposobljenost i profesionalnost osoblja zatvora, nivo kvaliteta korekcionnih programa, stepen porodične kohezivnosti, motivisanost osuđenika za menjanje svog ponašanja i sl.).

Cusson i Pinsonneault (1986) ukazuju na to da kazna proizvodi najmanje četiri vrste pozitivnih reakcija kod osuđenika: povećava stepen verovatnoće da osuđenik neće učiniti novo krivično delo, kao reakcija na postojeću kaznu, izaziva

nelagodnost u periodu adaptacije na zatvorske uslove, to se naročito odnosi na starije osuđenike, postaje svestan težine učinjenog dela, a posebno visine kazne na koju je osuđen, i kazna izaziva strah. S druge strane, negativan uticaj lišavanja slobode je takođe primetan. Clemmer (1940) ističe da u toku izdržavanja kazne zatvora osuđenici uče norme antisocijalne subkulture od drugih zatvorenika (*prisonisation*). Dakle, što duže počinioci borave u zatvoru, to je veći njihov stepen „prizonizacije“, tako da je veća verovatnoća za recidivizmom. Treba napomenuti da duge zatvorske kazne trajno izoluju osuđenika iz socijalne sredine, kidaju se društvene veze u porodici, na radnom mestu, u mikro socijalnoj sredini, gubi se moć i osećaj za interpersonalne odnose, a to su sve latentni faktori koji dovode do prestupničkog – kriminalnog ponašanja. Realno, duge kazne zatvora utiču na recidivizam. Ipak, stepen „prizonizacije“ i slabljenje tradicionalnih društvenih i socijalnih veza, kao posledica dugog boravka u zatvoru, ne mogu se uvek povezivati sa recidivizmom.

Rezultati istraživanja pokazuju da sama kazna zatvora i njena visina nije efikasna u pogledu smanjenja kriminalnog recidivizma. Tako su Gendreau, Goggin i Cullen (1999) sprovedli 50 istraživanja u kojima su ispitivali odnos dužine zatvorske kazne i stope povrata po izdržanoj kazni. Studijom je obuhvaćeno 300.000 zatvorenika koji su bili na izdržavanju kazne. Rezultati su pokazali da zatvorenici koji su izdržavali duže kazne, imaju blago povećan kriminalni recidivizam 2-3%, što je u suprotnosti sa očekivanjima i teoretičara i praktičara, da će duže zatvorske kazne u većem stepenu odvrćati zatvorenike od ponovnog vršenja krivičnih dela. S druge strane, mnogobrojna istraživanja efikasnosti korekcionih programa u toku izvršenja kazne zatvora, ukazuju na delimično smanjenje stope kriminalnog povrata po izlasku na slobodu, što je ipak ohrabrujuće. McGuire (2000) navodi da je u razdoblju od 1985. do 2000. godine sprovedeno i objavljeno 18 metaanalitičkih pregleda literature koji obuhvataju preko 2.000 istraživanja efikasnosti tretmana, gde je konstatovano da postoji, prosečno, smanjenje recidivizma između 5 i 10 posto. Najveći procenat smanjenja recidivizma odnosi se na osuđene maloletnike. Ovi rezultati, po McGuire (2000) predstavljaju čvrste dokaze za donošenje zaključka da ima dovoljno elemenata za odbacivanje stava „da ništa nije efikasno“ u smanjenju kriminalnog recidivizma.

Kako su se u analizama pojedinih tretmanskih i korekcionih postupaka pokazale razlike u stepenu efikasnosti u smanjenju povrata, pristupilo se kvalitativnoj analizi na osnovu koje se došlo do rezultata koji ukazuju da je najbolja efikasnost onih tretmana koje karakteriše:

- teorijska zasnovanost na jasnom i dobro oblikovanom modelu o uzrocima kriminalnog ponašanja, koji je zasnovan na empirijski dobijenim podacima u psihologiji, kriminologiji i srodnim društvenim naukama
- prepoznat nivo rizika od ponovnog činjenja krivičnog dela, koji se zasniva na ispoljenom dotadašnjem ponašanju i ranijem osuđivanju, kao i drugim elementima od značaja za predikciju ponašanja

- adekvatnost korekcionog programa ličnim i kriminološkim svojstima prestupnika
- izbor metoda zasnovanih na kognitivno-bihevioralnom pristupu
- potpunost i celovitost programa i za te programe edukovano osoblje.

Istraživanja kriminogenih osobina prestupnika pokazala su da se izvršioci različitih krivičnih dela razlikuju po kriminogenim osobinama, a to je nametnulo potrebu izrade diferenciranih rehabilitacijskih i tretmanskih programa, sadržajno kompletnih, čiji način primene i trajanje treba prilagoditi pojedincu i koji će kod određenih prestupnika dovesti do smanjenja kriminalnog recidivizma po uspešnoj realizaciji takvih programa.

Za većinu prestupnika, zatvori ne smanjuju recidiv. Zalaganje za širenje upotrebe zatvora, odnosno, za izricanje kazne zatvora sa dugim trajanjem, je bez empirijske podrške. Upotreba zatvora je prevashodno izolacija delinkventa iz društva i kažnjavanje za učinjeno krivično delo, a manje ima za cilj njegovo rehabilitovanje i pripremu za reintegraciju u socijalnu sredinu. U prilog ovoj tvrdnji govori i činjenica da veoma mali broj zemalja ima razvijen postpenalni tretman i ozbiljno bavljenje delinkventom posle izdržane kazne zatvora. To stanje pogoršava i ekonomska kriza država i društva u celini, jer postpenalni tretman zahteva ozbiljna sredstva koja, po pravilu, nedostaju. Pooštravanje kažnjavanja i izricanje dužih kazni zatvora neminovno poskupljuje rad svih institucija u procesu istrage, osude i izvršenja kazne zatvora. Zato je veoma bitno da se sačini analiza šta donosi pooštravanje kaznene politike i kakve efekte ima na rast, odnosno, pad kriminaliteta i recidivizam. Prema iznetim rezultatima istraživanja može se zaključiti da visina kazne zatvora ne smanjuje recidivizam, naprotiv, u većini slučajeva, čak ga i povećava. Druge preventivne mere, kao što su socijalna kontrola, edukacija, razni oblici savetovanja i terapije ostvaruju bolje rezultate u prevenciji kriminaliteta od strogih kazni.

Gottfredson i saradnici (1973) su ispitivali 104.182 zatvorenika razvrstanih u 14 kategorija krivičnih dela,² sa različitim visinama kazne zatvora. Rezultati su pokazali da su osuđenici sa dužim kaznama zatvora, za vreme trajanja uslovnog otpusta, češće ponovo vršili krivična dela od osuđenika koji su manje proveli u zatvoru. Stepem povezanosti između dužine provedenog vremena u zatvoru i recidivizma varira u različitim kategorijama osuđenika prema vrsti krivičnog dela. Za imovinu prestupnike koji su duže vreme proveli u zatvoru češće su recidivirali od one kategorije osuđenika za isto krivično delo, koji su kraće vreme proveli u zatvoru. Osuđenici koji su osuđeni za krivična dela oružane pljačke, a koji su duže vreme bili na izdržavanju kazne, stopa recidivizma je bila nešto niža od iste kategorije osuđenika koji su kraće vreme proveli u zatvoru.

Bek i Hofman (1976) su na uzoru od 1.546 odraslih osuđenika, ispitivali odnos između dužine provedenog vremena u zatvoru i recidivizma i utvrdili su da nije bilo značajnih razlika između dužine vremena provedenog u zatvoru i stope

2 Ispitivanje je sprovedeno u Sjedinjenim Američkim Državama.

recidivizma. Većina studija pokazuje da dužina vremena provedenog u zatvoru ne dovodi do smanjenja recidivizma, već se stopa recidivizma ili povećava ili ostaje na približno istom nivou kao i kod kategorije osuđenika koji kraće borave u zatvoru.

Orsagh i Čen (1988) testirali su teoriju o optimalnoj dužini kazne koja dovodi do smanjenja stope recidivizma. Ovi naučnici su ispitali 1.425 prestupnika³ koji su otpušteni iz zatvora. Od ukupnog uzorka, 40% je osuđeno za razbojništvo ili provale. Ovi osuđenici su praćeni tokom dve godine i dobijeni rezultati pokazuju da za osuđenike koji su osuđeni za provale i krađe, optimalno vreme boravka u zatvoru je oko 1,8 godine za odrasle osuđenike, duži boravak u zatvoru dovodi do povećanja stope recidivizma. Za celu grupu osuđenika koji su osuđeni za bilo koje delo, uključujući pljačke i provalne krađe, procenjeno optimalno vreme boravka u zatvoru je 1,2 godina. Kada je vreme provedeno u zatvoru manje od 1,2 godine, stopa recidivizma se smanjuje, a kada je bilo više od 1,2 godina, povećava se rizik od recidiva. Orsagh i Čen su zaključili da: vreme provedeno u zatvoru utiče na stope recidiva; stepen stope recidivizma varira u zavisnosti od više elemenata (uzrasta, vrste krivičnog dela, tipa zatvora i sl.)

Ako ovome dodamo i negativne efekte koje zatvor nosi sa sobom, nameće se pitanje da li savremena kaznena politika ide u dobrom pravcu. Posledice boravka u zatvoru se manifestuju u poremećajima na socijalnom, psihološkom, mentalnom, ekonomskom i drugim nivoima. Socijalne i psihološke slobode zatvorenika najviše zavise od toga kako on uspeva da živi u zatvoru, kakvi su mu interpersonalni odnosi i kakav uticaj drugi zatvorenici imaju na njega. Po pravilu, raznovrsnost tipova ličnosti zatvorenika, stepen njihovih mogućnosti za prilagođavanje zatvorskim uslovima, mentalna stanja i očuvanost pozitivnih vrednosti, pripadnosti određenim neformalnim grupama i sl., opredeljuju ambijent u kome živi osuđenik i određuju njihovo dalje i buduće ponašanje. Ukoliko je u zatvoru ambijent „inficiran“ male su mogućnosti da se promeni obrazac ponašanja u pozitivnom smislu i da se eliminišu faktori koji će dovesti do recidivizma. To je ono što utiče na osuđenikova iskustva u zatvorskom svetu i što je u literaturi poznato kao prizonizacija, koja na kraju, odlučuje kako, ako i kad, će se pojaviti. Takođe, zatvorsko okruženje nosi ozbiljan rizik dehumanizacije zatvorenika koja izaziva besperspektivnost, odbačenost od društva, stigmatizaciju i socijalnu izolaciju. Zatvorska struktura je zasnovana na samoći i separatizmu, jer je osuđenik izolovan od spoljašnjeg sveta i svega što motiviše njegovo ponašanje. Drugo, oni su u velikoj meri izolovane jedinice od drugih i pored, u većini zatvorskih sistema, zajedničkog-skupnog boravka u zatvoru. To izaziva kod osuđenika, najčešće, depresiju, nezadovoljstvo životom, osećanje panike, frustriranost, demotivaciju za životom, što se često naziva zatvorska neuroza. Ričard McCorkle (1992) utvrdio je da mladi zatvorenici starosti

3 Otpuštenih osuđenika iz zatvora u Severnoj Karolini.

dvadeset pet ili ispod, su, u početku, otporniji na uticaj zatvora, iako je očekivano da će biti podložniji viktimizaciji, u odnosu na starije zatvorenike.

Međutim, mlađi zatvorenici, nakon početnog šoka u zatvoru, imaju tendenciju uspješnije adaptacije, tokom vremena. (Bartol i Prešern, 1994). U studijama o efektima zatvorskog života, Filipa Zimbardo (1973) na Univerzitetu Stanford, utvrđeno je da kazna zatvora može da bude realno doživljena kao brutalna, ponižavajuća i generalno psihološki razarajuće iskustvo za mnoge pojedince. Psihološki simptomi opisani u ovim studijama ispoljavaju se, ili su direktno uzrokovale, psihoze, teške depresije, anksioznost i potpuno društveno povlačenje. Drugi veliki stresor sa kojim se zatvorenik suočava, je strah od zaraznih i neizlečivih bolesti (Bartol i Prešern, 1994). Rezultati studije ukazuju da zatvorenici reaguju različitim psihološkim mehanizmima. Dok neki smatraju svoja iskustva iz zatvora izuzetno stresnim, na drugoj krajnosti, one koje su zavisne, pasivne, i uopšte nekompetentne ličnosti mogu da pronađu u zatvorskom ambijentu pozitivno iskustvo (Bartol i Prešern, 1994). Posebno je otežavajuća okolnost, gde napomenute negativnosti zatvora dolaze do svog vrhunca, prenaseljenost zatvora i dezorganizacija funkcionisanja formalnog sistema. Takođe, emotivni poremećaji i adaptacija na zatvorske uslove su, kod većine zatvorenika, izraženi problemi u ranim fazama njihovog boravka u zatvoru, koji proizilaze iz dramatičnog poremećaja u njihovom životu zbog mnogih ograničenja i lišavanja u zatvorima (Bartol i Prešern, 1994). Neki zatvorenici mogu da se u potpunosti prilagode zatvorskom životu, i to je poznato kao „institucionalizacija“. Nju karakteriše da „zatvorenik gubi interes za spoljni svet, u zatvoru se oseća kao kod svoje kuće, gubi sposobnost da samostalno donosi odluke, i uopšte, on funkcioniše u institucionalnom kontekst“ (Bartol i Prešern).

Svakako da zatvorenik i u zatvoru ima svoje potrebe. Postoji potreba za aktivnostima koje su usmerene na lično ispunjenje. To će osuđeniku pomoći da mu vreme prođe u nekom sadržaju koji će zadovoljiti njega. Privatnost je takođe važna i ona osuđeniku pomaže da prevaziđe gužve, buku i prenatrpanost koja u zatvoru postoji. I sopstvena bezbednost je veoma bitna za odvijanje zatvorskog života, jer strah od napada, konflikta i drugih incidenata pojačava anksioznost.

Zatvorenici koji dolaze u zatvor sa dugim kaznama, moraju biti angažovani na osmišljenim i sadržajnim aktivnostima tokom dugog vremenskog perioda, kako bi im se pružio osećaj koristi, progres i napredovanje u određenim segmentima edukacije i otklonilo osećanje beznada. Mnogi zatvorenici koji dolaze u zatvor sa dugim kaznama, su skloni da budu nasilni i agresivni osuđenici, ogorčeni visinom kazne. Oni, najčešće, tu kaznu ne prihvataju i to osećanje stalno izaziva tenziju. Osećaj nepravde među zatvorenicima u kombinaciji sa preventivnim merama formalnog sistema povećava napetost i među zatvorenicima i među osobljem, što predstavlja latentnu opasnost za sukobe, uključujući i zatvorske pobune. Poželjna

strategija za zatvorske uprave bi bila da se proširuju mogućnosti za mirno izražavanje nezadovoljstva.

3. Zaključak

Permanentno širenje kriminala na svim nivoima društva zahteva ozbiljnu aktivnost, kako na nacionalnom, tako i međunarodnom nivou. Društvena reakcija na kriminalitet i njegovo suzbijanje trajni je izazov za sve društvene subjekte.

Prevenција kriminala i, posebno, recidiva, nadilazi usko strukovne i nacionalne okvire, jer kriminalitet ozbiljno razara društveno tkivo. Osim toga, recidivizam nužno nameće pitanje efikasnosti prethodno izrečene sankcije, posebno ako je reč o kazni zatvora. Danas je na globalnom nivou recidivizam postao ozbiljan problem, jer se kreće i do 80% u velikom broju zemalja. U uslovima enormnog povećanja zatvorenika, zatvorski sistemi pokazuju ozbiljne probleme u očuvanju bezbednosti, kako zatvorenika, tako i zatvorskog osoblja, u poštovanju ljudskih prava zatvorenika, u efikasnom sprovođenju tretmanskih programa i sl. Tendencija širenja kriminaliteta izaziva, često, neracionalnu reakciju države i društva i često se pribegava sve oštrijoj kaznenoj politici, gde se zona inkriminisanog ponašanja proširuje, a visina kazni zatvora se povećava. Na taj način se ulazi u tzv. „penalni populizam“, smatrajući da će na taj način da se smanji kriminal i recidivizam. Rezultati istraživanja pokazuju da sama kazna zatvora i dužina kazne zatvora ne utiču bitno na smanjenje kriminalnog recidivizma. Tako su Gendreau, Goggin i Cullen (1999) sprovedli 50 istraživanja u kojima su ispitivali odnos dužine zatvorske kazne i stope povrata po izdržanoj kazni. Studijom je obuhvaćeno 300.000 zatvorenika koji su bili na izdržavanju kazne. Rezultati su pokazali da zatvorenici koji su izdržavali duže kazne, imaju blago povećan kriminalni recidivizam 2-3%, što je u suprotnosti sa očekivanjima i teoretičara i praktičara da će duže zatvorske kazne u većem stepenu odvrćati zatvorenike od ponovnog vršenja krivičnih dela. Duge kazne zatvora ostavljaju znatno veće posledice na zatvorenika u socijalnoj, mentalnoj, fizičkoj i psihološkoj sferi, koje se posebno manifestuju posle izlaska iz zatvora. Zato se naučnici i praktičari zalažu za krajnje restriktivno izricanje dugih kazni zatvora i rešenje vide u alternativnim i vaninstitucionalnim kaznama i merama, gde je to moguće. Savremena tendencija iznalaženja novih mera prevencije kriminaliteta, sprovođenje vaninstitucionalnog tretmana i uvođenje alternativnih krivičnih sankcija, čini se, je pravi put na ozbiljnije suprotstavljanje kriminalitetu, a istovremeno i individualizaciji krivičnih sankcija do stepena realnog očekivanja boljih rezultata u sveukupnoj prevenciji kriminaliteta.

4. Literatura

- Blumenthal, H., (1999), Life line: Lifers helping lifers swim not sink. *Let's Talk*, 24 (2).
- Bonta, J., & Gendreau, P., (1990), Reexamining the cruel and unusual punishment of prison life. In Flanagan, T. (Ed.), *Long-term imprisonment: Policy, science and correctional practice* London: Sage Publications.
- Correctional Service of Canada. (1998), *Performance report for the period ending March 31, 1998*. Ottawa: Supply and Services Canada.
- Donaldson, S., (1990), Prisons, jails, and reformatories 'On-line'. Available: <http://www.ai.mit.edu/people/ellens/SPR/docs/prison-sex.html>
- Brody, S., (2000), *How effective are penal treatments?* U: von Hirsch, A., Ashworth, A.(eds.): *Principled sentencing: readings on theory and policy*. Hart Publishing, Oxford.
- Cavadino, M., Dignan, J., (1997), *The penal system: an introduction*. Sage Publications Ltd, London.
- Duenkel, F., Snacken, S., (2001), *Prisons in Europe - actual developments and problems in East and West*. European society of criminology – first meeting, Lausanne, Switzerland.
- Junger - Tas, J. (1994): *Alternative sanctions: myth and reality*. *European Journal on Criminal Policy and Research*, Vol.2, No.1.
- Martinson, R., (1974), *What works? Questions and answers about prisin reform*, Public Interest.
- Mrvić, N. (2007), *Kriza zatvora, Vojnoizdavački zavod, Beograd*.
- Lopez, Rey, (1960), *Delatnost Ujedinjenih nacija na sprečavanju kriminaliteta i na polju postupanja sa izvršiocima krivičnih dela*, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd.
- Milutinović, M. (1973), *Kriminologija, Savremena administracija, Beograd*.
- Konstatinović-Vilić, Kostić, M., (2006), *Penologija, SVEN, Niš*.
- Kovčo, I, (2001), *Kazna zatvora – zašto i kuda?* *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb)*, vol. 8, broj 2/2001.
- Ignjatović, Đ., (2006), *Pravo izvršenja krivičnih sankcija*, Pravni fakultet univerziteta u Beogradu, Beograd.
- Soković, S., (2006), *Novo kazneno zakonodavstvo i međunarodni standardi - zabrana torture, mučenja, nehumani i ponižavajući postupci kažnjavanja, Novo krivično zakonodavstvo: dileme i problemi u teoriji i praksi*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja i Viša škola unutrašnjih poslova, Beograd.
- Žunić-Pavlović, V., (2004), *Evaluacija u resocijalizaciji*, Partenon, Beograd.
- Stakić, Đ., (1977), *Neki problemi evaluacije metoda resocijalizacije*, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 3, Beograd.

- Špadijer-Džidić, Ignjatović, I., Radovanović, D., (1975), Kriterijumi merenja uspešnosti resocijalizacije maloletnih delinkvenata, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.
- Stevanović, Z., (2005), Kako novim zakonskim rešenjima unaprediti penalni sistem, Kazneno zakonodavstvo: progresivna ili regresivna rešenja, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.
- Stevanović, Z., (2010), Evaluacija tretmana u zatvorskom sistemu u Srbiji, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.
- Stevanović, Z., (2009), Nove tendencije u upravljanju zatvorima, Revija za kriminologiju i krivično pravo, br. 2, Beograd.

*

*

*

Zoran Stevanović, PhD

Institute of Criminological and Sociological Research in Belgrade

Jasmina Igrački, post – graduate student

Academy of Criminalistics and Police Studies

LENGTH OF PRISON SENTENCE AND RECIDIVISM

This paper deals with the issue of long prison sentences and their influence on recidivism. Nowadays, recidivism has become a serious problem, since it reaches up to 80% in a large number of countries. Under the conditions of an enormous increase in the number of prisoners, prison systems show serious difficulties when it comes to maintaining the security of both – prisoners as well as prison staff, respecting human rights of prisoners, efficient application of treatment programs etc. The trend of crime increase (expansion) often causes an irrational reaction of state and society, frequently leading to a more severe penal policy, which includes the expansion of the zone of incriminated behaviors and the increase in the length of prison sentences. That is how the state goes into the so called „penal populism“, attempting to decrease the rate of crime and recidivism in such manner. Research results show that the punishment of imprisonment and its duration do not have a significant impact on the decrease of criminal recidivism. Gendreau, Goggin and Cullen (1999) conducted 50 researches in which they examined the relation between the length of imprisonment and the rate of recidivism after the completion of punishment. Their study included 300 000 prisoners serving their sentences. The

results showed that the prisoners who had been serving longer sentences showed a slight increase in criminal recidivism (2 – 3 %), which is opposite to the expectations of both – theoreticians as well as practical experts suggesting that longer prison sentences would considerably deter prisoners from repeated commission of criminal offences.

Long prison sentences produce far more serious consequences in prisoner's social, mental, physical and psychological sphere, which are particularly expressed after leaving the prison. That is the reason why scientists and practical experts insist that long prison sentences should be imposed restrictively, finding the solution in alternative and non – custodial punishments and measures whenever it is possible.

Key words: criminality, punishment of imprisonment, recidivism, alternative sanctions, penal populism, the consequences of imprisonment